

CRIMEWINES UMÅDELIGT LANGE FORHISTORIE

Crimewine, der lægger beslag på en gammel viceværtekælder i bebyggelsen Valdal i Valby, blev grundlagt i 2007, men har tråde langt tilbage i tiden. Der er selvfølgelig en "alkoholtråd", men også tråde til bl.a. begge nationalsange og nogle af Danmarks bedste malere gennem tiden – en "kulturtråd" kunne man sige. Og så er der også noget med videnskab og forskning.

Spentrup er en lille by, der ligger mellem Randers og Mariager i Jylland. Det er forfatteren Steen Steensen Blichers hjemby. Blicher var præst i Spentrup fra 1825-47, og han ligger begravet på byens kirkegård. Mange år tidligere gjorde en af byens unge mænd, Mads Pedersen (1716-1787), op med sig selv, at Spentrup ikke kunne give ham det liv, han gerne ville leve. Hans far var en fattig gårdmand, og for Mads var det ikke blot et spørgsmål om at leve godt, men først og fremmest – såvel på kort som på langt sigt – om overhovedet at overleve. Mads måtte prøve noget nyt, et nyt sted – og hans valg faldt på København. Det var i 1735. Mads var på det tidspunkt 19 år gammel.

I København fik han job hos en brændevinsbrænders enke i Brolæggerstræde, i begyndelsen med at passe køer, altså som gårdskarl. Det vidste Mads alt om, hvordan man skulle håndtere, for han havde i sin barndomsby været ude at tjene på en gård og der især haft med køerne at gøre. Selv om de ikke kunne komme på græs, men fra fødsel til død måtte leve i en kostald, så var det udbredt blandt brændevinsbrænderne i København at holde køer. Malkekvæg gav brænderierne en betydelig og vigtig biindtægt.

En stor aftager af køernes mælk var værtshusene, hvor der dels blev drukket store mængder brændevin, og hvor det dels var almindeligt at blande den op med noget – brændevinen var ikke altid lige velsmagende i sig selv – enten med kaffe ("en lille sort") eller med mælk ("en mælkedreng").

Brolæggerstræde i København i vore dage. De fleste af bygningerne stammer fra tiden efter den store brand i 1795. Frem til langt ind i 1800-tallet domineredes gaden af brændevinsbrænderier og bryggerier, herunder af det brændevinsbrænderi der førte til bygning af Valdal i Valby (hvor Crimewine har hjemme) og det bryggeri der førte til etableringen af Carlsberg, ligeledes i Valby. Ny Carlsbergfondet har i dag hovedkvarter i Brolæggerstræde 5. Det var på samme adresse, Carlsbergbryggeriets stifter, J. C. Jakobsens første bryggeri – kaldet Bryggergården – lå. Det var også her han foretog de første forsøg med undergæret øl (i 1832), og hvor hans søn, Carl Jakobsen blev født (i 1842).

Køerne spiste den lunkne klæbrige, sukkerholdige og alkoholrige mask, som blev til overs efter brændevinsbrændingen. Masken var skyld i, at køerne nærmest havde kronisk dårlig mave, og brænderierne skyllede ofte staldene med det hede kølevand fra brændevinsproduktionen trods forbud. Denne ubehagelige væske sivede ud i rendestenen i de tætpakkede københavnske gader og gjorde sit til byens ubehagelige stank. Brændevinsproducenternes kvæg stod tætpakket i små lavloftede rum uden vinduer, og oftest kun med en lille stalddør til udluftning. Staldene kunne være skure i baggården eller et loftsrum oppe under taget. Kvægstaldene var heller ikke noget rart bekendtskab for beboerne. Køernes afføring opløste langsomt gulvbrædderne, så den ubehagelige væske kom ind hos underboen.

Så sent som omkring midten af 1800-tallet kom halvdelen af mælkeforsyningen i København fra brændevinsbrænderierne og bryggerierne køer. Brændevinskøer gav mere mælk end andre køer. Et overskudsprodukt fra brændevinskøerne var tillige gødningen, som blev spredt på markerne omkring København eller solgt til bønderne, blandt andet til gårdene i Valby.

Måske har det mildnet køernes liv, at de på grund af den alkoholrige mask har været permanent berusede, men det har i hvert fald ikke været et specielt morsomt job at skulle røgte dem.

Mads viste dog også hurtigt gode evner for at deltage i selve brænderiet, og det varede ikke længe, før han fik skiftet røgtningen af køer ud med at producere brændevin som bryggerknægt, og sidenhen bryggersvend. Mads blev ekspert i vodka, og hurtigt kendt herfor i bryggerkredse og blandt forbrugerne. Til ære for Mads Pedersen Spendrup har det svenske bryggeri Spendrup (se nærmere herom i det følgende) siden 2002 hædret ham ved at producere og sælge en særlig højkvalitetsvodka med navnet "Mads vodka – Mads Pedersen Spendrup, anno 1735". Den kan købes på det svenske systembolaget.

Mads Vodka – produceret af det svenske bryggeri Spendrup – til minde om Mads Pedersen Spendrup, anno 1735. Kan købes på systembolaget i Sverige. Bryggeriet skriver om den: "Mads Vodka – smaken har vi arbetat fram med hjälp av vört och en speciell syring som tillsammans ger en fruktig honungskaraktär med inslag av arrak. Den har en ren och rund fyllighet, aningen oljig, som gör den utmärkt både som snaps och i drinkar. Smak: Frisk och ren doft med inslag av toner av citrus."

Efter en del år blev Mads også gift med brændevinsenken, Mette, og derved medejer af brændevinsbrænderiet. Fra første færd havde alle, Mads mødte i København, kaldt Mads for Spentrup, eller på skrift gerne Spendrup. Det endte med, at han gjorde dette til sit "rigtige" navn og blev til Mads (Pedersen) Spendrup.

Mette havde ingen børn fra sit første ægteskab. Med Mads fik hun en søn, Peter Mathias Spendrup (1747-1828).

Peter Mathias Spendrup (f. 1747, d. 1828)

Hvor Mads havde vist sig dygtig som brænder og til at drive en brændevinsvirksomhed, viste sønnen sig at være endnu bedre. Da Mads døde, overtog Peter Mathias virksomheden og gjorde den til en af de største og en af de mest kendte i hovedstaden (og derved i hele landet).

Inden Peter Mathias var kommet så langt havde han imidlertid uddannet sig til teolog, og var herigennem blevet kendt med og med tiden nær ven med og mæcen for den fire år ældre, Johannes Ewald (f. 1743, d. 1781). Johannes Ewald var præstesøn og blev ligeledes uddannet som teolog. Han regnes som Danmarks første moderne digter, ikke blot fordi han var den første digter nogensinde i Danmark, der skrev på dansk, men også fordi han skrev ud fra et personligt udgangspunkt. Johannes Ewald skrev bl.a. Danmarks kongesang *Kong Christian stod ved højen Mast*.

Johannes Ewald, portrætteret af Erik Pauelsen (f. 1749, d. 1790). Kilde: Portrætsamlingen på Frederiksborg Slot.

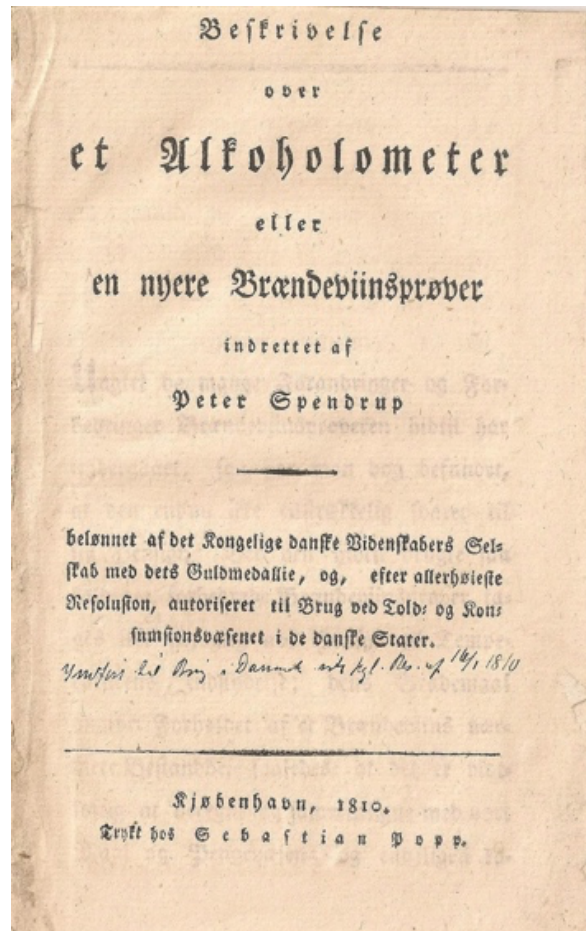
Kong Christian stod ved højen mast
i røg og damp;
hans væрге hamrede så fast,
at gotens hjelm og hjerne brast.
Da sank hvert fjendtligt spejl og mast
i røg og damp.
Fly, skreg de, fly, hvad flygte kan!
hvo står for Danmarks Christian
i kamp?

Niels Juel gav agt på stormens brag:
Nu er det tid!
Han hejsede det røde flag
og slog på fjenden slag i slag.
Da skreg de højt blandt stormens brag:
Nu er det tid!
Fly, skreg de, hver, som véd et skjul!
Hvo kan bestå mod Danmarks Juel
i strid?

O Nordhav, glimt af Wessel brød
din mørke sky.
Da ty'de kæmper til dit skød;
thi med ham lynte skræk og død.
Fra vallen hørtes vrål, som brød
den tykke sky.
Fra Danmark lyner Tordenskjold;
hver give sig i Himlens vold
og fly!

Du danskes vej til ros og magt,
sortladne hav!
Modtag din ven, som uforsagt
tør møde faren med foragt
så stolt som du mod stormens magt,
sortladne hav!
Og rask igennem larm og spil
og kamp og sejr før mig til
min grav!

I begyndelsen af 1800-tallet opfandt den videnskabeligt orienterede Peter Mathias en målestok kombineret med et "alkoholometer" for alkoholstyrken i alkoholiske drikke, kaldet Spendrup Grader. Dette blev bl.a. i en periode anvendt af det danske toldvæsen, og i 1809 fik Peter Mathias en pris for denne opfindelse af det Kgl. Videnskabsakademi. Ovennævnte vodka til minde om Mads Pedersen Spendrup, Mads Vodka, indeholder præcis $7\frac{1}{4}$ Spendrup, svarende til 37,5 procent alkohol.

I 1855 drog et af Spendrup familiens medlemmer, Jens Fredrik Oscar Spendrup (1818-1897), til Sverige, hvor han bosatte sig i Halland. Det fortsat eksisterende Spendrups Bryggeri grundlægges herefter i 1897. Det er i dag Sveriges tredjestørste bryggeri, med hovedvægten på øl og sodavand. Det er stadig familieejet i lige linje til Mads Pedersen Spendrup, for Sveriges del nu i fjerde generation. I skrivende stund ledes bryggeriet af Fredrik Spendrup (siden 2011), søn af Jens Spendrup – og næste generation, Fredriks datter Hedda Spendrup (f. 1994), er kørt i stilling til at skulle overtage det hele på et tidspunkt efter sin far.

Jens Fredrik Oscar Spendrup (f. 1818, d. 1897)

Før Spendrup udredte sig til og blev store i Sverige, spredte han/de sig til Valby – og også her efterhånden med nære bånd og relationer til både fornøjelses- og kulturlivet. For at forstå relevansen af den følgende beskrivelse af dette, skal man holde sig for øje, at Crimewine nu til dags holder til og har sin vinkælder i bebyggelsen Valdal i Valby.

I slutningen af 1700-tallet blev det moderne for de rigeste af københavnere at få sig et landsted – et sommerhus, hvor man kunne tilbringe sommeren. De mest populære områder for placering af disse landsteder var i den landlige idyl i Gentofte – og i Valby. Man skal her tænke på, at det på grund af transportmulighederne – hestevogn – ikke måtte være for langt væk. Vand og hav var man tillige ikke interesseret i – der kom nok ned fra himlen – og heller ikke sol, hvilket var noget især kvinder beskyttede sig mod for at bevare en så hvid hud som muligt. Valby blev på en vis måde, for københavnere, nutidens Hornbæk.

Der blev bygget små og store ”sommerhuse”; købt små bondehuse/husmandssteder; man lejede sig ind på pensionater, og mange af gårdene lejede værelser ud i sommertiden, og blev en slags Bed & Breakfast. Hvordan det blev oplevet af københavnere at tilbringe sommeren i Valby, kan man få et indtryk af i flere breve fra datiden, fx følgende skrevet af en garverfrue til sin søster i Jylland:

Kære Søster!

Jeg forstaar saa godt din Forbavselse, da du hørte, at Poul havde købt et Hus ude i Valby, som han lader indrette til vort Sommerophold. Det hele kom ganske tilfældigt. Poul kommer jo hver mandag hos Juliussens, som du ved, og de bor altså i Valby om Sommeren. De foreslog Poul, at han skulle købe et Sted, der var til Salg, og han gjorde det uden at fortælle mig noget, det skulle være en Overraskelse – du kender jo Poul. Jeg blev som du forfærdet, da han fortalte mig det, og det var med stor Ulyst, at jeg begyndte at indrette Huset. Men du kan tro, at jeg har skiftet Mening om den lille By derude. Der er virkelig dejligt – og fredfyldt og smukt – og du aner ikke, hvor hyggelige, hjælpsomme og søde Valbyere er. Og saa skulle du vide, hvor vi faar noget dejligt Smør og noget Brød, som en Valbykone bager til os – det er ganske simpelt fortryllende. Vi gaar nogle dejlige Ture ud til Damhussøen og ned til Kongens Enghave – begge steder gennem bølgende Kornmarker og Græsgange. Hvor Køer og Heste staar og græsser. Og ved du ikke, at flere af Hoffets Herrer og Damer bor herude, man ser skam ofte de kongelige Vogne på Vejene ...

De tre største og mest kendte landsteder, der blev bygget i Valby dengang, var Landlyst, Valhøj og Valdal – der alle lå lige i nærheden af hinanden, i en trekant mellem udmundingen af Gammel Jernbanevej i Valby Langgade, udmundingen af Bag Søndermarken og Bykildevej.

I år 1800 købte Peter Mathias Spendrup en lille ejendom, en lille længe, der vendte ud mod Valby Langgade, og som havde navnet Sorte Hest. Han byggede til denne længe og lod nye opføre bagved hen mod Søndermarken, og så forandrede han navnet til Landlyst. At ændre navn på et hus var ikke så ligetil dengang. Spendrup skrev og sendte følgende brev til Ballerup Birketing:

Af Hr. Toldskriver Egeriis har jeg underskrevne tilkøbt mig Huus med tilliggende Hauge og Wænge i Waldbye, hvilken Ejendom i det dertil mig udstedte Skiøde, dateret 29. september 1800 og læst under Ballerup Ting den 6. Oktober samme Aar er benævnt Sorte Hest. Men da jeg finder dette Navn ikke alene upassende, men endog i visse Henseende ufordelagtig for Stedet, saa har jeg faaet i Sinde at give det et andet og mere passende Navn, nemlig Landlyst. Thi erklære jeg herved, at forannævnte Ejendom, mig tilhørende i Waldbye, hidtil kaldet Sorte Hest, herefter skal hedde Landlyst, hvilket Navn jeg nu ogsaa lader male over porten. Denne af mig foretagne Forandring med bemeldte Steds Navn skal jeg bede maa blive publiceret under Ballerup Birketing og Paategning desangaaende herpaa meddelt, ligesom om at mig maatte meddeles en særskildt Attest af Ting Protokollen om at saadan publikation inden Ting af mig er foranstaltet.

*Kjøbenhavn d. 31. juli 1901
Peter Spendrup*

Efter Spendrups tid blev Landlyst en overgang lavet om til lejligheder, hvor den mest kendte beboer blev Grevinde Danner (f. 1815, d. 1874), der ikke blot har givet navn til Grevinde Danner Stiftelsen og Grevinde Danner Huset. Mens hun levede, var hun Kong Frederik den VII's (f. 1808, d. 1863 – konge fra 1848-1863) officielle elskerinde – eller kvinde med hvem han var ”gift til venstre hånd” eller ”mætresse”, som det hed dengang. Grevinde Danner blev den sidste *officielle* elskerinde i den danske kongerække. Om Kong Frederik VII er kommet på Landlyst vides ikke, men lige i nærheden – på den anden side af Søndermarken – lå kongernes version af et sommerhus, Frederiksberg Slot.

Grevinde Danner boede ikke i den særligt indrettede loftsetage på Landlyst. Den var blevet indrettet som atelier, og her har flere kendte kunstnere boet, bl.a. havde Axel Salto (f. 1889, d. 1961) denne lejlighed en del år. Axel Salto bevægede sig rundt i flere forskellige kunstarter, men er givetvis mest kendt for sin keramik, som stadig den dag i dag står i høj kurs.

Allerede mens Peter Mathias Spendrup var i gang med at indrette Landlyst, udarbejdede han planer om endnu en lystejeendom, men først i 1807 blev den til virkelighed. Her fik han, til sin søn, bygget Valdal, placeret på nogle husmandsjorde, som han havde opkøbt. Valdal blev placeret lidt vest for Landlyst, ved den nuværende Bykildevej Crimewines adresse er Bykildevej 2.

Jens Peter Spendrup, som sønnen hed, og som Valdal blev bygget til, var tilknyttet faderens brændevinsbrænderi. Da faderen døde, flyttede han fra Valby og solgte i 1830 Valdal til Kammerraad Povel Povelsen.

Portræt af Carl Henrik von Holten, udført af Christian August Lorentzen (f. 1749, d. 1828). Kilde: www.artnet.com

Ham har historien ikke så meget at sige om, udover at han solgte Valdal 15 år senere, i 1845, til Conferensraad Carl Henrik von Holten (f. 1775, d. 1862). Holten har historien til gengæld meget at sige om, og de 17 år han boede på Valdal blev også en interessant periode i Valdals historie. Von Holten, der bl.a. havde tilbragt 10 år på de Vestindiske Øer, var selv kunstnerisk anlagt. Han skrev flere skuespil, og – mens han boede på Valdal – en selvbiografi. Han var særdeles selskabeligt anlagt, så der var ofte liv og glade dage på Valdal med deltagelse af hans venner og bekendte, der omfattede en del af datidens kendte kunstnere. Han blev nær ven med Adam Oehlenschläger (f. 1779, d. 1850). De var jævnaldrende, men Oehlenschläger levede dog kun fem år, mens von Holten boede på Valdal. Sjovt nok får vi her den anden nationalsang med ind i billedet, for det er Oehlenschläger, der har skrevet *Der er et yndigt land* (skrevet i 1818, altså før Valdal-dagene). Oehlenschläger regnes for at være Danmarks første store romantiske forfatter. Hans far var ansat på Frederiksberg Slot som slotsforvalter. Det betød fri adgang til Søndermarken, også for Adam. Søndermarken var ellers dengang lukket og forbeholdt de kongelige, men når Oehlenschläger skulle besøge von Holten på Valdal kunne han altså tage den lige og korteste vej gennem Søndermarken. I Søndermarken står der en statue af Adam Oehlenschläger. Figuren viser den unge Oehlenschläger iført lang frakke, støvler, stok og hat, mens han spadserer med rank ryg og et åbent blik. Oehlenschläger færdes i den have, han elskede som barn, og som var til stor inspiration for hans digtning.

Statue af digteren Adam Oehlenschläger i Søndermarken, udført af billedhugger Julius Schultz (f. 1851, d. 1924) i 1897. Opstillet i 1953, hvor den blev flyttet fra Rådhuspladsen i København. Kilde: Frederiksberg Stadsarkiv.

*Der er et yndigt land,
det står med brede bøge
//: nær salten østerstrand; ://
det bugter sig i bakke, dal,
det hedder gamle Danmark,
//: og det er Frejas sal. ://*

*Dér sad i fordums tid
de harniskklædte kæmper,
//: udhvilede fra strid; ://
så drog de frem til fjenders mén,
nu hvile deres bene
//: bag højens bautasten. ://*

*Det land endnu er skønt;
thi blå sig søen bælder,
//: og løvet står så grønt, ://
og ædle kvinder, skønne mø'r
og mænd og raske svende
//: bebo de danskes øer. ://*

*Hil drot og fædreland!
Hil hver en danneborger, ://
//: som virker, hvad han kan!
Vort gamle Danmark skal bestå,
så længe bøgen spejler
//: sin top i bølgen blå. ://*

Carlsberg, der er nabo til Crimewine i Valdal-bebyggelsen i Valby, blev grundlagt i 1847 af J. C. Jakobsen (f. 1811, d. 1887). J. C. Jakobsen kom fra en familie, der havde et bryggeri i Brolæggerstræde i København – samme gade som Spendrup havde deres brændevinsvirksomhed. Familien Jakobsen og familien Spendrup havde et vist arbejdsmæssigt fællesskab og omgikkes også hinanden privat. I fællesskab udviklede de et fokus på at gå videnskabeligt til værks ved fremstilling af øl og brændevin, og de delte også en stærk interesse for kunst og kultur. Efter at J. C. Jakobsen havde etableret sig i Valby, besøgte han ofte Carl von Holten på Valdal – og J. C. Jakobsens søn, Carl Jakobsen (f. 1842, d. 1919), fik årtier senere en tæt tilknytning til det kunstnerkollektiv, der samledes og boede på Valdal. Familien Jakobsen er begravet i krypten under koret i Jesuskirken (hvis byggeri Carl havde initieret og finansieret), kun et stenkast fra Crimewine – og et, lidt længere, fra Carlsberg.

Carl von Holten fik også arbejdsmæssigt en nær tilknytning til kongehuset og hoffet, men om han plejede privat omgang med nogen derfra vides ikke.

Von Holten døde i 1862 på Valdal, men Valdal blev først solgt af hans søn, der ikke tog ophold på stedet, i 1875. Det var til Koffardi Captain Johnsen, som ikke havde det længe. I 1881 solgte Johnsen det til handelsgartner Niels Jensen. Helt op til nyere tid har der været et stort gartneri bag ved Valdal op mod Søndermarken, oprindeligt anlagt af Niels Jensen. Valdals gartneri blev en kæmpesucces, og blev landskendt. Gartnerfamilien indrettede førstesalen på Valdal til egen bolig, mens de lejede hele stuetagen og sidebygningerne ud frem til Valdals nedrivning i 1932.

En af de mindre kendte historier om Valdal som kunstnerkoloni (se mere herom i det følgende) vedrører gartner Jensens søn, Poul Henrik Jensen. Han blev født på Valdal i 1905 og har altså haft en barndom og ungdom omgivet af de kunstmalere, der holdt til i stuetagen og sidebygningerne. Det har åbenbart inspireret ham så meget, at han selv forsøgte sig som kunstmaler, og sidst i 1920-erne blev han uddannet på Kunstakademiet. Hans første tegninger og malerier har især Valdals gartneriet og partier fra Søndermarken som motiver, bl.a. denne tegning af Valdals (fra Valby Lokalhistoriske Arkiv):

Poul Henrik Jensen blev boende nær Søndermarken i Valby det meste af sit liv, og var blandt andet formand for Valby Kunstforening i flere årtier. Han flyttede dog til Stenlille, da han fyldte 60 år, og ti år senere, i 1975, til Sorø. Poul Henrik Jensen døde i 1990. Han udstillede på Charlottenborgs Forårsudstilling i 1929 og derefter jævnligt i mange år. Han har bl.a. udført glasmalerier til fire kirker, og udsmykket stiftsbiblioteket i Maribo, Lolland-Falster Stiftsmuseum, Silkeborg Museum, Aabenraa Museum samt Undervisningsministeriet.

Valdal blev først og fremmest lejet ud til kunstnere og i mere end tre årtier blev Valdals en af de største og mest kendte kunstnerkolonier i Danmark.

Til at begynde med blev Valdals en kort overgang hjemsted for Zahrtmanns Malerskole. Kristian Zahrtmann (f. 1843, d. 1917) var selv maler, men fik især betydning som initiativtager til og lærer

på Kunstnernes Frie Studieskole – det er den der i almindelig omtale har fået navnet Zahrtmanns Malerskole. Zahrtmanns Malerskole blev oprettet i kontrast til og som alternativ til Akademiet, som Zahrtmann og mange andre mente var alt for snævre i deres krav til og alt for lukkede i forhold til kunst, og maling i særdeleshed.

Poul S. Christiansens billede af Zahrtmanns Malerskole, ca. 1889. Kilde: www.kulturarv.dk

Mange håbefulde malere søgte inspiration og oplæring på Zahrtmanns Malerskole, og den fik stor betydning for flere generationer af sidenhen kendte danske malere, og derved for dansk malerkunst i det hele taget fra omkring 1880 og frem til mellemkrigsårene. Selv døde Zahrtmann i 1917, og er begravet i Valby (på Vestre Kirkegård ned mod Det Røde Hav under et monument skabt af Thorvald Bindesbøll).

Man kan faktisk sige, at stort set hele den gruppe af malere, som man kalder for de ”fynske malere”, ”Fynboerne” eller ”Bondemalerne” direkte eller indirekte udsprang af Zahrtmanns Malerskole og det den stod for. Det gælder malere som Frits Syberg, Anna Syberg, Johannes Larsen, Peter Hansen, Sigurd Swane, Olaf Rude, Jens Birkholm m.fl.

Som betegnelserne tilsiger, var de fynboer og havde deres primære tilholdssteder på Fyn – Frits Syberg fx på Pilegården og Johannes Larsen i sit atelier (nu til dags et meget seværdigt museum), begge i Kerteminde – men en stor del af dem fik også, for kortere eller længere perioder – som beboere eller besøgende – et tilholdssted på Valdal. Faktisk er der næppe en eneste af Fynbomalerne, der ikke har været på Valdal i årtierne fra omkring 1890 til 1930. Der kom jævnligt eller boede også andre kendte kulturpersonligheder i den periode på Valdal såsom digteren Jens August Schade (f. 1903, d. 1978), forfatteren og nobelpristageren i litteratur Johannes V. Jensen (f. 1873, d. 1950), billedhuggeren Kai Nielsen (f. 1882, d. 1924) og Poul Henningsen, kaldet PH (f. 1894, d. 1967). PH var uddannet arkitekt, men i sit virke meget mere: lysmager (PH-lamperne), drageentusiast, filminstruktør, revyforfatter og samfundsdebattør.

Det skrives også nogle steder, at de kongelige – herunder kongen selv – sommetider kom på besøg på Valdals i den periode, men det har vi ikke fundet nogen dokumentation for. I det landbrugssamfund og begyndende industrisamfund, der omgav Valdals i Valby i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, har man nok syntes, at Valdals var et underligt sted, med nogle temmelig "anderledes" mennesker – om hvem man kunne forestille sig alt muligt vedrørende det man ikke selv umiddelbart kunne se.

Dagliglivet på Valdals var ikke blot præget af farver, men i høj grad også fest. Det var et nydelsessted. Der skulle ikke meget til, eller mange besøgende, før det udviklede sig til fest, og man holdt også mange "organiserede" fester som bl.a. beskrevet af en af dem, der deltog, forfatteren Bodil Bech (f. 1899, d. 1942):

"Både de mindre Selskaber på den hele eller halve Snes, hvor man debatterede saa Fjerene fløj, eller sad stille og hørte Camilla Berg synge Schubert eller Schumann – eller de helt store Fester, hvor hver krog i Valdals var oplyst af Stearinlys, af gamle Petroleumslamper, af Hustruens Hjemmelavede vedbendovergroede Lysekroner. Halvfjerdsindstyve Hjertensvenner kunde Huset rumme paa en saadan aften. Bordet var dækket i Hesteskoform – man frøs lidt paa de bare Arme først, men Gaasehuden lagde sig snart; man sad tæt og fik godt at spise og drikke. Siden sad de Fornuftige i Sofa og snakkede, og de lidt mindre fornuftige dansede sig først varme og sværmede saa bagefter ud i den gamle, mørke have."

Der er ikke overensstemmelse mellem den række af beretninger, der findes, om hvornår hvilke af Fynbomalerne eller andre opholdt sig eller boede på Valdals, så det skal vi afholde os fra at gå i detaljer med.

Mest nægelfast er maleren Frits Sybergs og hans families tilhørsforhold til og brug af Valdals. Det er også hos Syberg og hans familie, man finder flest malerier malet i omegnen af Valdals (især af arealet mellem Valdals og Søndermarken, samt motiver fra Søndermarken).

Fritz Syberg "Gamle Huse i Valdals Have". Sign. monogram 1916. Vandfarve og blyant på papir. Bladstørrelse 48x63. Vandfarve og blyant på papir. Bladstørrelse 48x63 cm BR-auktioner (her efter blog ved Claus Ib Olsen, der bor i Valdals).

De første, som man ved lejede sig ind på Valdal, var de tre unge kunstnere Peter Hansen (f. 1868, d. 1928), Karl Schou (f.1870, d. 1938) og Johannes Larsen (f.1867, d. 1961). Det skete i begyndelsen af 1890-erne. Kort tid efter flytter Peter Hansens to døtre, Anna der på det tidspunkt er forlovet med Frits Syberg (f. 1862, d. 1939), og Marie, der senere bliver gift med Karl Schou – og senere igen, jf. straks nedenfor, med Frits Syberg – ind på Valdal. I den periode arbejder Anna og en veninde, Alhed Warberg, der senere bliver gift med Johannes Larsen, i en årrække på Den Kongelige Porcelænsfabrik, i gåafstand fra Valdal. De to søstre vil begge være kunstnere, og gik til undervisning hos henholdsvis maleren Karl Jensen (f. 1851, d. 1931) og billedhuggeren Ludvig Brandstrup (f.1861, d. 1935). Brandstrup var Alheds morbror. Han boede i Valby (i det nuværende "Carlsbergkvarter"), og kom jævnligt på Valdal.

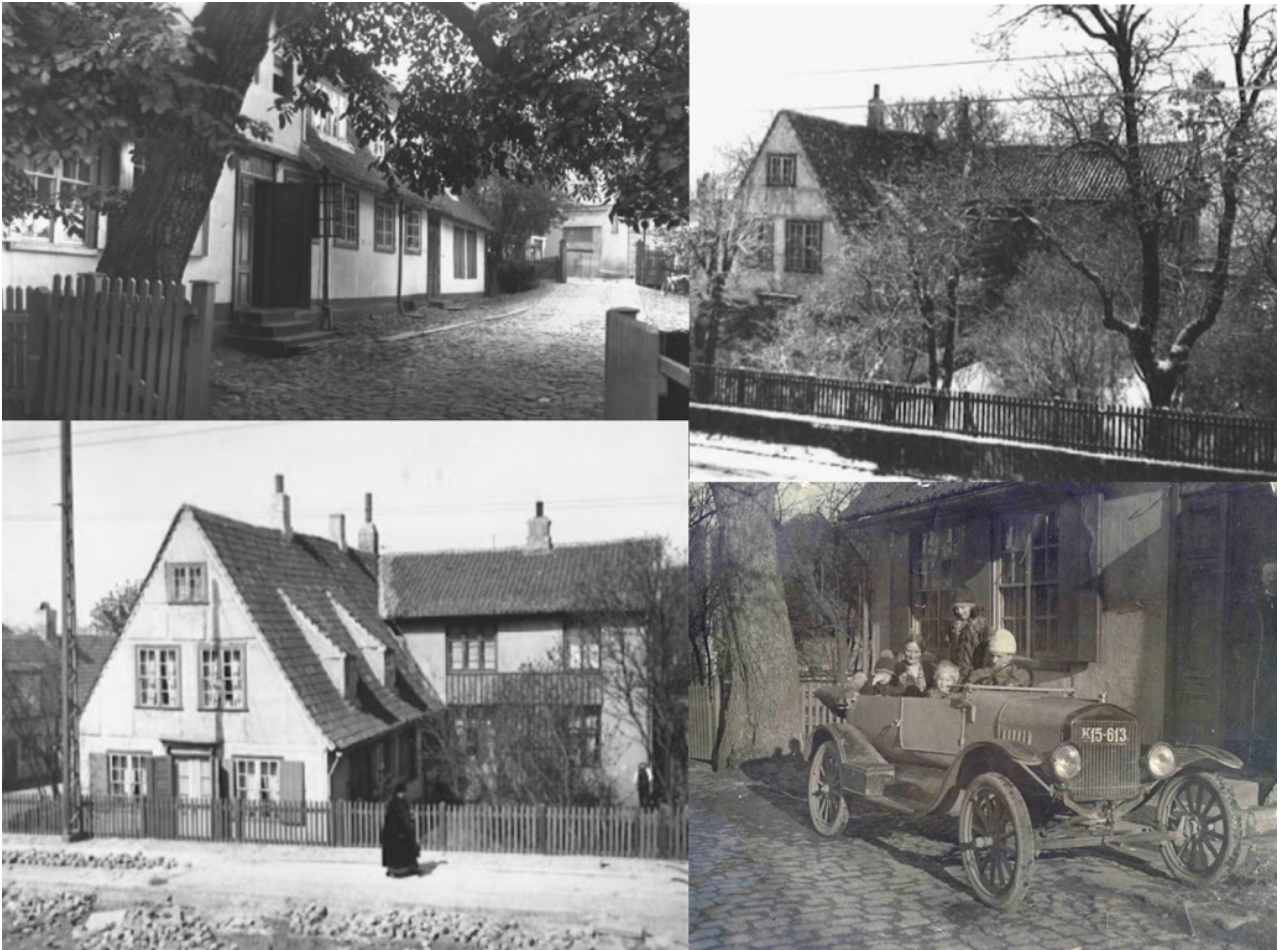
I 1894 gifter Anna Syberg (f. 1870, d. 1914), som hun herefter var kommet til at hedde, sig med Frits Syberg, og de pendler (dog ikke dagligt!) mellem Valdal og Pilegården på Sydfyn. Marie og Karl Schou bliver "permanent" boende på Valdal.

Efter Anna Sybergs alt for tidlige død i 1914, var Fritz Syberg alene med en børneflokk på syv børn – den ældste 19 år og den yngste blot 9 mdr. Maleren gifter sig dog allerede året efter, i 1915, med Annas søster, Marie Hansen. Hun havde som nævnt været gift med maleren Karl Schou, og var efter skilsmissen fra ham blevet boende på Valdal.

Maleriet af Valdal øverst tv. er malet af ukendt kunstner. Nederst tv. har Karl Schou malet sin daværende kone, Marie Schou, siddende i indgangspartiet til Valdal. Maleriet nederst th. er malet bag ved Valdal, dvs. med udsigt til Valdal Gartneri m.v. Det er malet af Harald Giersing i 1926.

Marie arbejdede som stenograf i Rigsdagen, og da hun ikke ønskede at opgive sit job, blev hun efter brylluppet boende i Valby. Frits og hun sås i hendes ferier, hvor hun kom til Fyn, og han tog på ugelange ophold hos hende i Valdøl. Valdøl blev familien Sybergs københavnske Pilegård. Først da Marie blev pensioneret, flyttede hun permanent til Kerteminde.

Billeder af/fra Valdøl, 1807-1932. På billedet øverst t.v. og nederst th. kan man se et meget stort træ, et valnøddetræ, som var kendt i hele Valby. Til sidste lagde det sig ned i en stor storm, uden at beskadige hverken mennesker eller bygninger. Billederne nederst t.v. og øverst t.h. er taget fra Valby Laggade. Den brostensbelagte vej på billedet øverst t.v. er den der i 1936 blev til Bykildevej, hvor Crimewine nu har adresse. Billedet nederst t.h. viser Frits Syberg med familie ved starten af en biltur i et af datidens køretøjer. Det var meget ualmindeligt at have bil på det tidspunkt, men flere af dem, der er kommet og gået eller har boet på Valdøl, var meget bilinteresserede.

Senere flyttede i øvrigt Anna og Fritz Sybergs datter, Besse, og hendes mand, maleren Harald Giersing (f. 1819, d. 1927) ind på Valdøl, sammen med sønnen Frantz. Harald Giersing boede på Valdøl til sin død i 1927.

Man skal godt nok kunne holde tungen lige i munden, når man skal udrede Fynbomalerens indbyrdes familieforhold. Der ser også ifølge de overleverede beskrivelser ud til at være foregået ting og sager, når man under festerne på Valdøl bevægede sig ud i "den gamle mørke have"!

I 1932 blev Valdal, efter at have stået tom nogle år, revet ned – og i 1936 erstattet med det nuværende lejligheds- og forretningskompleks (påbegyndt i 1934). Det var i den forbindelse, man også erstattede grusvejen gennem Valdal med en egentlig gade, Bykildevej. Formentlig kom den til at hedde sådan, fordi man – hvis man fortsætter ad Bykildevej ind i Søndermarken – lige præcis der rammer den kilde, der findes der ("Kildegrotten"). Der er altså et stykke tid til, at vi kan fejre 100-årsdagen for den kælder på Bykildevej 2, beliggende under feststuen i det oprindelige Valdal, hvor Crimewine nu holder til.

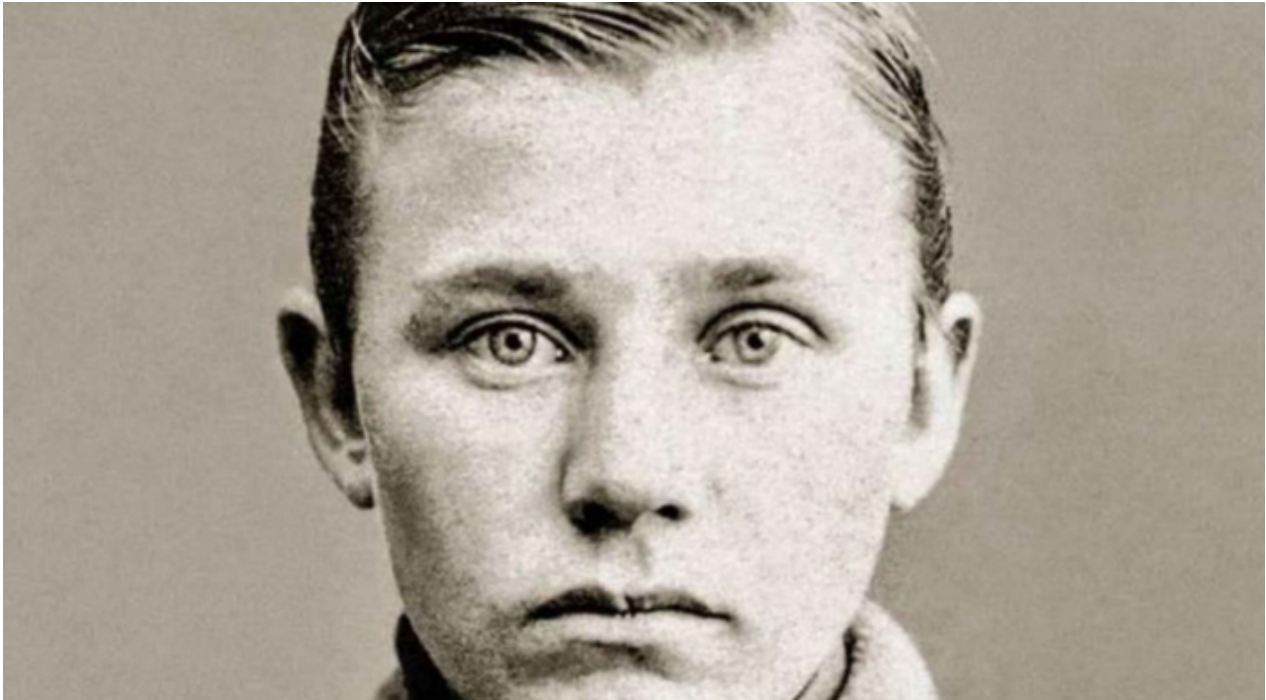
Mens det ud fra det forudgående burde være nemt at se det spirituøse, nydelsesmæssige og også kulturelle og videnskabelige spor, der fører frem til Crimewine, så er der ikke noget om kriminalitet. Vi ved som nævnt ikke præcist, hvad der foregik til festerne i Valdal eller dens mørklagte have, men vi er ikke stødt på beretninger om spektakulære drabssager el.lign. Det mest nærliggende har nok været overtrædelser af de forbud, der eksisterede mod førægteskabelig seksualitet og hor (utroskab), der eksisterede i en stor del af den historiske periode, vi har sat luppen på.

For den "rigtige" kriminalitet (!) må vi kigge ud af Crimewines vinduer på det nabolag i Valby, Valdal og Crimewine befinder sig i. Vi skal nøjes med en enkelt beretning, der også indeholder en pointe i forhold til et af de store spørgsmål, bagmændene i Crimewine arbejder med i deres hovederhverv: hvorfor nogen bliver kriminelle og andre ikke. Det handler om to personer: en person, Valby nok gerne havde været foruden, og som blev den sidste, der blev henrettet i Danmark i fredstid – og en anden som grundlagde Nordisk Film, og som Valby er anderledes stolt over at have rummet.

De to personer blev født næsten samtidig. Den første, Jens Nielsen, i februar 1862, og den anden, Ole Olsen, et års tid efter, i maj 1863. Den ene endte, som skrevet, med at få hugget hovedet af, den anden i ekstrem rigdom.

I 1800-tallet var det et almindelig kendt mundheld i København, når man hørte brandklokker eller så brandbiler komme susende, så stærkt som det nu var muligt at køre for dem dengang, at sige: "Når det brænder, så det er nok i Valby." Det var sådan set forståeligt, for gennem mange år forekom der usædvanligt mange, små og store, ildebrande i Valby. Det skyldtes de mange stråtage og træbebyggelser, og så et nærmest ubrugeligt slukningsmateriel.

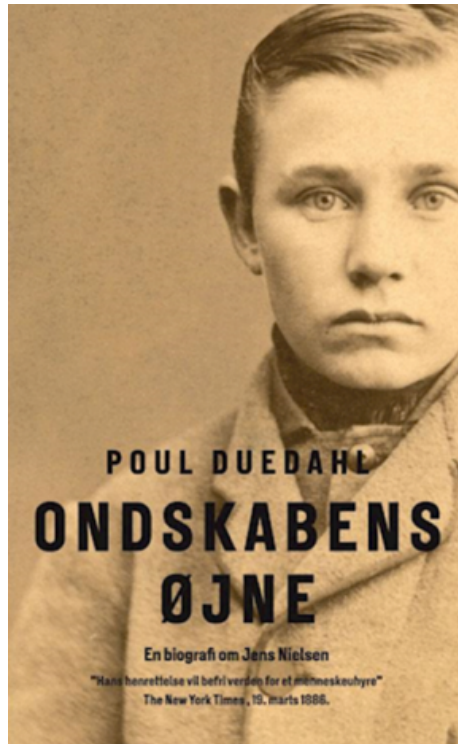
En af de store brande skete i 1883. I løbet af ingen tid nedbrændte fire gårde omkring gadekæret (Gadekærvej, tæt ved hvor Nordisk Film nu til dags holder til). Det særlige ved denne brand var, at man hurtigt blev klar over, at den var påsat, men det lykkedes ikke umiddelbart at finde brandstifteren. Få dage efter anholdt man en mand i Hvidovre, der havde forsøgt at tænde ild til en gård der. Han indrømmede, at det også var ham, der stod bag ildebrandene i Valby. Hans trick – som han havde prøvet en hel del gange før – var at sætte ild til en ejendom for så at foregive at hjælpe til med at slukke branden og redde indbo m.v. – og så stjæle hvad han i den forbindelse kunne falde over og bruge. Brandene i Valby havde han ikke fået noget ud af, fordi ilden havde bredt sig så eksplosionsagtigt, at man ikke kunne gå ind i husene. Bag sig havde han en række andre ildspåsættelser, men også en karriere med mange andre former for kriminalitet.

Jens Nielsen i 1877, 14 år gammel. Billedet er taget af politiet i Odense efter en anholdelse.

For brandstiftelse i Valby og flere andre steder – herunder en kæmpebrand i London – blev Jens Nielsen – som 21-årig – i 1884 idømt tugthus på livstid og overført til Tugthuset i Horsens. Ved Landsretten blev straffen dog nedsat til 16 års fængsel. Det var Jens Nielsen ikke tilfreds med – han ønskede at dø – og blev en vanskelig fange, farlig for sine omgivelser i fængslet. Efter flere alvorlige overfald på personalet ”lykkedes” det ham at få udvirket en dødsdom, og i november 1892 skilte bøddel Seistrup i fængslets gård – med kun indsatte og personale som tilskuere i vinduerne – Jens Niensens hoved fra kroppen med sin skarpretterøkse. Jens Nielsen, der på det tidspunkt var 29 år, var meget utilfreds med, at henrettelsen ikke var offentlig. Han blev den sidste, der er blevet henrettet i Danmark for en forbrydelse begået i fredstid – og den sidste der er blevet henrettet ved halshugning. Bøddelen, Jens Carl Theodor Seistrup (f. 1848, d. 1925), var den sidste skarpretter i Danmark, der udførte sit erhverv. Seistrup boede i øvrigt ikke så langt fra, hvor Crimewine og Valdal holder til – nemlig på Roskildevej på Frederiksberg.

Når man ser på Jens Niensens liv – som den bl.a. fremragende er skildret i Poul Duedahls bog, *Ondskabens øjne. En biografi om Jens Nielsen* (2016) – kan det på ingen måde overraske, at Jens Nielsen blev kriminel. Helt fra fødslen af voksede han op under forfærdelige og belastende vilkår, med stort set alle de negative påvirkninger, man kan udsætte et barn og et ungt menneske for. De skal ikke repeteres her.

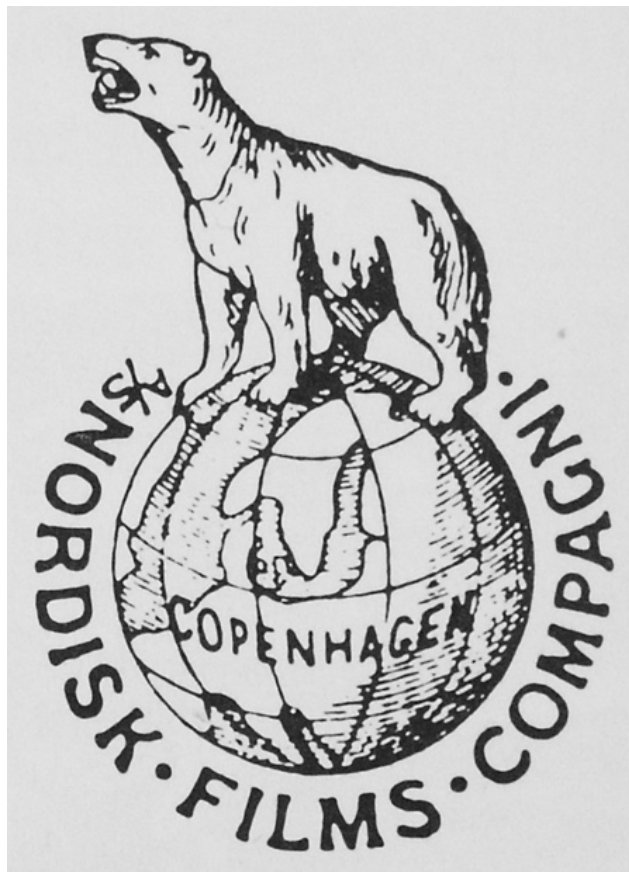

I grove træk skete det samme for Ole Olsen – Ole Olsen havde ovenikøbet det handicap, at han var ordblind, og han blev – i modsætning til Jens Nielsen – betragtet og behandlet som småt begavet. Også Ole Olsen indledte tidligt en broget kriminel karriere.

Ole Olsen i 1936, 73 år gammel. Fotografiet er taget ved en officiel begivenhed, hvor han som generaldirektør fortæller om filmens barndom og Nordisk Film.

Kriminaliteten var baggrunden for, at de omtalte to drenge mødtes og kom til at kende hinanden, da de blev anbragt på nogle af de berygtede opdragelsesanstalter, som vi vil tillade os at kalde dem for og karakterisere dem som, Flakkebjerg og Landerupgaard. Det vides vist ikke, om det var en af de gange, de stak af fra opdragelsesanstalten, men på et tidspunkt kom de i hvert fald sammen til København, hvor de indledte deres ophold med tyverier og tricks for at kunne overleve.

Nordisk Film med hovedsæde i Valby – grundlagt af Ole Olsen den 6. november 1906. Det er et af verdens ældste, stadig eksisterende filmproduktionselskaber. Nordisk Film ejes nu af Egmont-koncernen.

Ved en ren tilfældighed opdagede Ole Olsen, at der også var en anden måde at tjene penge på. Han var god til at underholde og at gøgle. Han havde også en god fantasi med henblik på at udvikle og bruge disse evner. Den korte version af dette er, at han arbejdede sig til stor succes i underholdningsbranchen. I 1906 stiftede han i Valby Nordisk Film Kompagni, som hurtigt blev et af verdens førende filmselskaber og det næststørste i Europa. Resten af Olsens historie er en historie om formidabel succes og umådelig rigdom.

Forskellen mellem, hvordan det udviklede sig for Jens Nielsen og Ole Olsen, beror stort set på ren tilfældighed – og det er egentlig pointen her. I vort arbejde med kriminalitet har vi haft så travlt med at skulle forklare alt, at vi utvivlsomt er kommet til at overvurdere, hvad der overhovedet kan forklares. Man må erkende – og leve med – at mange ting i tilværelsen beror på rene tilfældigheder.

Ejendommen Valdals, 2022: Øverst, t.v.; set fra Valby Langgade. Øverst t.h.: Set fra Brevduebanen/Bag Søndermarken. Nederst t.v.: Set fra Brøndkærvej. Nederst t.h.: Set fra gård/have. Crimewine befinder sig i kælderen til Bykildevej 2.

Motiver fra Crimewine i den gamle viceværtekælder i Valdals, 2022

Det hører med til Crimewines og Valdals historie, at den ene af bagmændene bor i en af de lejligheder, Valdal-bebyggelsen består af. Det har han i skrivende stund (november 2023) gjort i næsten 20 år. Det besynderlige er imidlertid, at han flere år efter, at han var flyttet ind, via at barndomsalbum opdagede, at han havde boet der før – ikke bare i Valdal eller på Bykildevej, men i præcis den samme lejlighed. Det var i marts 1945, hvor han – omkring 1 år gammel – sammen med sine forældre flyttede fra Slagelse til København, hvor hans far skulle være brandmand. De boede der dog kun kort tid, hvorefter de emigrerede til Amager og senere Ringsted. Det vides ikke, hvem der dengang var så heldige at holde til i den nuværende Crimewine-kælder.